

ДЕФІНІЦІЯ СУТНОСТІ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ

Викладено результати досліджень сутності поняття «оборотний капітал», порівняно поняття «оборотні кошти», «оборотні активи», «оборотний капітал». Досліджено стадії кругообігу оборотного капіталу. Визначена мета, механізм та політика ефективного управління оборотним капіталом.

Ключові слова: *оборотний капітал, управління оборотним капіталом.*

Изложены результаты исследований сущности понятия «оборотный капитал», сопоставлены понятия «оборотные средства», «оборотные активы», «оборотный капитал». Исследованы стадии кругооборота оборотного капитала. Определена цель, механизм и политика эффективного управления оборотным капиталом.

Ключевые слова: *оборотный капитал, управление оборотным капиталом.*

In the article have been presented the research results of the notion "working capital", have been compared the concept of "working resources", "current assets", "working capital". There also have been explored stages of the circulation of the working capital, have been defined the purpose, policy and mechanism of effective working capital management.

Keywords: *working capital, working capital management.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України оборотний капітал як економічна категорія потребує глибшого дослідження та удосконалення організації управління ним на практиці. Підтвердженням цьому є збиткова діяльність багатьох вітчизняних підприємств, проблеми, пов'язані з виробництвом та реалізацією продукції у зв'язку з недостатністю фінансових ресурсів. Від якості управління оборотним капіталом залежить безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, ліквідність підприємства та його платоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади формування та використання оборотного капіталу викладені у працях багатьох науковців. Аналіз останніх досліджень виявив, що в сучасній економічній теорії термін «оборотний капітал» ототожнюється з термінами «оборотні активи» та «оборотні кошти». Серед науковців проблемою дослідження суміжних понять та їх взаємозв'язку займалися С.М.Гоцуляк [2], М.С. Дороніна, Л.С. Мартюшева, Д.А. Горовий [3], О.С. Кравченко, Г.М. Іванова [4], О.П. Пархоменко [5], Н.Ю. Соломіна [6], Л.Г. Соляник [7], Г. Б. Тітаренко [9], О.П. Швидка [10]. Результат аналізу останніх досліджень та публікацій свідчить, що в сучасній економічній теорії та практиці існує неоднозначність підходів до визначення економічної сутності оборотного капіталу, а також неточність щодо ототожнення суміжних понять.

Мета статті. Узагальнення теоретичних основ сутності і ролі оборотного капіталу та ефективності його управління в ринкових умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Проблеми ефективного управління оборотними коштами потребують попереднього розгляду економічного розуміння поняття «оборотний капітал», яке з одного боку, має визначити сутність такого управління в сучасних умовах господарювання, а з іншого – його значення для забезпечення ефективного функціонування українських підприємств.

Проведений аналіз визначень сутності поняття «оборотний капітал» у спеціальній економічній літературі свідчить про те, що науковій літературі властива неоднозначність поглядів та відсутність єдиного його розуміння авторами.

Так, Пархоменко під оборотним капіталом розглядає авансовану вартість в елементи оборотних виробничих фондів і фондів обігу на рік чи операційний цикл для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції з метою досягнення достатнього рівня прибутковості підприємства [5, с. 54].

Гоцуляк С.М. вважає, що оборотний капітал – це сукупність економічних відносин пов'язаних з формування та використанням фінансових ресурсів необхідних для забезпечення безперервності функціонування підприємства [2, с. 188].

Синтезуючи фінансовий, економічний та бухгалтерський підходи до визначення оборотного капіталу, доповнюючи Дороніну М.С., яка акцентує увагу на динамічності оборотного капіталу, що проявляється у кругообігу, визначимо оборотний (обіговий, поточний) капітал підприємства як грошові та матеріальні фонди у їх двох аспектному прояві (джерела формування та капітальні блага), які в процесі циклічного кругообігу переходять із однієї форми в іншу, повністю реалізуються чи споживаються протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців, переносючи свою вартість на готовий продукт [3, с. 97].

Інші автори визначають оборотний капітал як капітал, інвестований в оборотні активи підприємства. Тим самим стверджують, що оборотний капітал інвестують в оборотні активи як сфери виробництва, так і сфери обігу, відповідно, він складається з двох складових: оборотний виробничий капітал та обіговий капітал.

В процесі дослідження було виявлено, що деякі науковці поняття «оборотний капітал» ототожнюють з поняттями «оборотні активи» та «оборотні кошти». Це розмаїття термінів певною мірою позначається і на трактуванні цього поняття окремими авторами.

У зв'язку з цим виникає необхідність визначитися із сутністю даних понять та встановити їх зв'язок з поняттям «оборотний капітал».

Згідно поглядів О. Швидкої, Л. Соляник, М. Дороніної [3, 7, 10] відмітимо двоїстість природи оборотного капіталу, яка полягає як у його матеріально-речовинній, вартісній (грошовій) та вартісній авансованій формі. Так, О. Швидка запропонувала варіант співвідношення таких близьких, але все ж таки, неідентичних понять як «оборотні кошти» та «оборотні активи»: оборотні активи завжди відображають характер розміщення інвестованого у процесі господарської діяльності оборотного капіталу, а оборотні кошти та засоби - відображають конкретний склад оборотних активів. [10, с. 247] Л. Соляник визначає оборотні активи (або поточні активи) як «сукупність матеріальних і фінансових активів, які шляхом структурної трансформації здійснюють безперервний кругообіг форм вартості з метою постійного відновлення процесу виробництва, одержання прибутку, підтримання нормальної ліквідності підприємства, і повинні повністю споживатися протягом одного календарного року чи операційного циклу». На відміну від оборотних активів, оборотний капітал розглядається як частина загального капіталу підприємства з високою швидкістю обороту, що припиняє своє існування як капіталу із завершенням кожного операційного циклу. На думку Л. Соляник Л. поєднання активної форми оборотних активів та пасивної форми (як джерела формування) оборотного капіталу формує оборотні засоби [7, с. 124].

Багато інших авторів оборотні активи ототожнюють з оборотними коштами. Але ж все ж таки, оборотні активи є ширшим за поняття «оборотні кошти». Оскільки загальноприйнятий поділ оборотних коштів на оборотні фонди та фонди обігу не враховує такої складової господарських засобів підприємства, як поточні фінансові інвестиції. І дійсно, поняття «оборотний капітал» об'ємніше за поняття «оборотні кошти», оскільки в ньому відображається суть ринкових відносин.

Деякі науковці, а саме Г. Б. Титаренко, оборотні кошти, оборотний капітал та оборотні активи розглядають як синоніми. [9, с. 37] Можна не погодитись з таким поглядом, тому що оборотний капітал - це частина активів підприємства (поточні активи), яка включає оборотні кошти та короткострокові фінансові вкладення.

Отже, можна погодитися з поглядами таких науковців, як О. С. Кравченко, Г. М. Іванова, які вважають, що «оборотні активи», «оборотний капітал» і «оборотні кошти» – це три самостійні економічні категорії, з характерними тільки їм особливостями і властивостями і ототожнювати їх ніяк не можна [4, с. 32].

З наведених вище визначень оборотних коштів, оборотних активів та оборотного капіталу та розкриття їх економічної суті, можна зробити висновок, що це майже рівнозначні поняття за своєю економічною природою, але зовсім різні.

Оборотний капітал як і оборотні кошти та оборотні активи вкладається в оборотні засоби і засоби обігу на всіх стадіях кругообігу, постійно перебуває в русі і забезпечує безперервність процесу виробництва продукції, виконує такі самі завдання як і оборотні кошти. Але при цьому оборотний капітал є ширшим поняттям за оборотні активи та оборотні кошти, так як включає елементи як оборотних активів, так і оборотних коштів. Різниця між оборотними активами та оборотними коштами полягає у тому, що оборотні кошти не включають поточні фінансові інвестиції, але до їх складу входять витрати майбутніх періодів на відміну від оборотних активів.

Отже оборотний капітал – це грошові кошти, вкладені в оборотні засоби і засоби обігу для того, щоб забезпечити процес виробництва й реалізації продукції і за сприятливих умов отримати прибуток.

Досліджуючи сутність оборотного капіталу необхідно також врахувати три аспекти: політекономічний, управлінський та фінансовий.

Політекономічний аспект вивчення потребує використання єдиної методології визначення сутності та вартісного змісту оборотного капіталу, а також дослідження функцій, які він виконує на стадіях кругообороту та у фазах відтворення.

Управлінський аспект питань реалізується шляхом створення інформаційної системи для внутрішнього управління підприємством і фокусує увагу на майбутніх результатах, тобто передбачає проведення перспективного аналізу оборотного капіталу з метою створення моделі управління фінансовим станом підприємства.

Фінансовий аспект реалізується завдяки впровадженню в аналітичний процес створених моделей управління основними елементами оборотних активів, концентрує увагу на реєстрації і класифікації фінансових операцій та підготовці фінансових звітів, і передбачає проведення ретроспективного аналізу оборотного капіталу з метою врахування результатів, одержаних у ході аналізу, у майбутній роботі.

Отже, правильне розуміння економічної сутності оборотного капіталу потребує насамперед усвідомлення його фінансово-грошової природи.

Основним завданням оборотного капіталу є забезпечення безперервності процесу виробництва. Оборотному капіталу належить особливе місце у структурі підприємства, бо переважно він зумовлюють стійкий фінансовий стан, кредитоспроможність, інвестиційну принагідність суб'єкта господарювання.

Оборотний капітал проходить три стадії кругообігу: грошову, виробничу й товарну. На першій стадії під час авансування коштів здійснюється придбання й нагромадження необхідних запасів.

У виробничому процесі авансується вартість для створення продукції : у розмірі вартості використаних виробничих запасів, перенесеної вартості основних фондів, витрат на саму працю (заробітна плата та пов'язані з нею витрати). Виробнича стадія кругообігу оборотного капіталу завершується випуском готової продукції, після чого настає стадія реалізації, яка триває доти, доки товарна форма вартості не перетвориться на грошову. Отримання виручки від реалізації свідчить про корисність створеної суспільством вартості і про відтворення авансованих у ній коштів. Грошова форма, якої набирає оборотний капітал на товарній стадії кругообігу, водночас є і початковою стадією наступного створення нової вартості.

Для забезпечення фінансової стійкості підприємства замало володіти знаннями про оборотний капітал, необхідно також забезпечити ефективно його управління.

Найбільш цілісне визначення сутності управління оборотним капіталом можна дати, ознайомившись з роботами відомого науковця І.О. Бланка, за яким управління оборотним капіталом являє собою систему принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із встановленням оптимальних параметрів його обсягу і структури, задоволенням потреб підприємства в окремих його видах та залученням з різних джерел і в різноманітних формах для здійснення господарської діяльності підприємства, забезпеченням умов оптимізації процесу його обертання [1, с. 456].

Необхідно зазначити, що у вітчизняній теорії та практиці управління оборотним капіталом підприємства досить повно та цілісно визначено зміст, цілі й задачі, а також функції фінансового менеджменту в сфері оборотного капіталу підприємства. Проте система управління оборотними активами підприємства потребує подальших досліджень, спрямованих на удосконалення та конкретизацію її функцій з позиції адаптації до сучасного етапу розвитку фінансів та економіки України в цілому.

Основну мету управління оборотними активами доцільно трактувати наступним чином: забезпечення оптимальних обсягів всіх її складових, які сприятимуть підвищенню економічної вигоди підприємства. Визначення такої мети пов'язано з двома основними фактами. По-перше, швидка зміна зовнішнього середовища обумовлює прийняття рішень щодо обсягів всіх складових оборотних активів та пропорцій між ними, які повинні забезпечувати безперервність діяльності підприємства та забезпечувати достатній рівень його ліквідності, платоспроможності. По-друге, управління оборотними активами має спрямовуватися на забезпечення потенційної можливості отримання підприємством грошових надходжень від використання кожної їх складової. Для досягнення мети, управління оборотними активами має вирішувати такі завдання: формування достатнього обсягу оборотних активів; оптимізація обсягів всіх складових оборотних активів; ефективне використання всіх складових оборотних активів; контроль за обсягами оборотних активів та поточних зобов'язань; аналіз впливу обсягів оборотних активів на фінансовий стан підприємства.

Відомо, що управління оборотним капіталом – це механізм, який включає декілька підсистем, а саме: управління на кожній стадії кругообігу (в процесі формування запасів та їх реалізації); управління складовими елементами оборотного капіталу (дебіторська заборгованість, грошові кошти) кожна з яких, маючи свою специфіку та інструменти, поєднана взаємним впливом на кінцевий результат обороту [8, с. 202].

Таким чином, механізм управління оборотним капіталом представляє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотного капіталу, раціоналізації й оптимізації структури джерел його фінансування.

Механізм управління оборотним капіталом підприємства повинен бути спрямованим на прийняття економічних рішень щодо формування оптимального значення його величини. Конкретна проблема для свого вирішення потребує цілком певної сукупності етапів, процедур і послідовності їх виконання.

Етапи управління оборотним капіталом:

- I. Аналіз оборотного капіталу підприємства в минулому періоді;
- II. Вибір політики формування оборотного капіталу підприємства;
- III. Оптимізація обсягу оборотного капіталу;
- IV. Оптимізація співвідношення постійної та змінної частин оборотного капіталу;
- V. Забезпечення необхідної ліквідності оборотного капіталу;
- VI. Забезпечення необхідної рентабельності оборотного капіталу;
- VII. Вибір форм та джерел фінансування оборотного капіталу.

Ефективне управління оборотним капіталом передбачає вибір і здійснення певної фінансової політики. Суть такої політики полягає в пошуку оптимальної величини та структури оборотного капіталу. Політика управління оборотним капіталом повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком утрати ліквідності й ефективністю роботи. Це зводиться до вирішення двох важливих завдань:

1. Забезпечення платоспроможності. Така умова відсутня, якщо підприємство не в змозі оплачувати рахунки, виконувати зобов'язання і можливо, оголосить про банкрутство. Підприємство, що не має достатнього рівня оборотного капіталу, має високий рівень ризику неплатоспроможності.

2. Забезпечення прийнятого обсягу, структури і рентабельності активів. Відомо, що рівні відповідних поточних активів по-різному впливають на прибуток. Наприклад, високий рівень виробничо-матеріальних запасів вимагає відповідно значних поточних витрат, у той час

як різноманітний асортимент готової продукції надалі може сприяти підвищенню обсягів реалізації і збільшенню доходів. Кожне рішення, пов'язане з визначенням рівня коштів, дебіторської заборгованості і виробничих запасів, повинно бути розглянуте як позиції рентабельності даного виду активів. Так і з позиції оптимальної структури оборотних коштів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даній темі. Управління оборотним капіталом є важливою частиною забезпечення ефективної діяльності підприємства, оскільки від правильності визначення потреби в оборотному капіталі, ефективності його використання залежить фінансова стійкість підприємства, їх кредитоспроможність та інвестиційна привабливість. На мою думку, необхідною умовою для підвищення ефективності використання оборотного капіталу є розуміння його сутності, продумане економічне визначення потреби в ньому, тобто визначення такого оптимального його розміру, який би при мінімальному запасі забезпечив безперервне виробництво. Основними шляхами вдосконалення управління оборотним капіталом є:

- 1) розробка політики управління оборотним капіталом;
- 2) вдосконалення системи обліку і підвищення точності прогнозування грошових потоків:
 1. оптимізація необхідного резерву абсолютно ліквідних коштів;
 2. підвищення ефективності використання вільних грошових активів;
 3. прогнозування бюджету надходжень і видатків грошових коштів;
 4. прогнозування балансу грошових потоків;
 5. прогнозування доходів;
 6. періодичне проведення інвентаризації поточних активів.

Література

1. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб./ І.О. Бланк –К.: Ельга, 2008. –724 с.
2. Гоцуляк С.М. Підходи до визначення оборотного капіталу / С.М. Гоцуляк // Вісник Національного Університету “Львівська Політехніка” - 2009 - №657 - С. 183-188
3. Дороніна М.С. Управління рухом оборотного капіталу підприємства: Монографія. / М.С. Дороніна, Л.С. Мартюшева, Д.А. Горовий // Харків: ХНАДУ, 2009. – 196с.
4. Кравченко О.С. Оборотні активи: сутність, особливості формування та місце в фінансово-економічному механізмі управління підприємством / О.С. Кравченко, Г.М. Іванова // Вісник Хмельницького національного університету – 2011 - №5, Т. 2 - С. 29-32
5. Пархоменко О.П. Уточнення визначення сутності поняття оборотний капітал / О.П. Пархоменко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля – 2008. – №1Е. – С. 51-54.
6. Соломіна Н.Ю. Розкриття сутності оборотного капіталу підприємства як комплексної фінансово-економічної категорії / Н.Ю. Соломіна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №36. – С. 81-85.
7. Соляник Л.Г. Оборотні засоби промислового підприємства: оптимізація управління: Монографія / Л.Г. Соляник – Д.: Національний гірничий університет, 2009. – 239 с.
8. Сорока Р. Механізм управління оборотним капіталом підприємства / Р. Сорока // Регіональна економіка. – 2009. – №4. – С. 200-204.
9. Тітаренко Г. Б. Концептуальні підходи до визначення поняття «оборотні активи» в бухгалтерському обліку та аудиті / Г. Б. Тітаренко // Бізнес – навігатор. – 2008. – №1 (14). – С. 32 – 38.
10. Швидка О.П. Елементи оборотного капіталу підприємства та їх взаємозв'язок. / О.П. Швидка // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. - Черкаси: ЧДТУ. – 2008. – В.19. Ч.І. – С. 244-248.